

MARTIN LINGS
(ABŪ BAKR SIRĀJ-UD-DĪN)

CE ESTE SUFISMUL?

Traducere din limba engleză:

MARIAN STAN

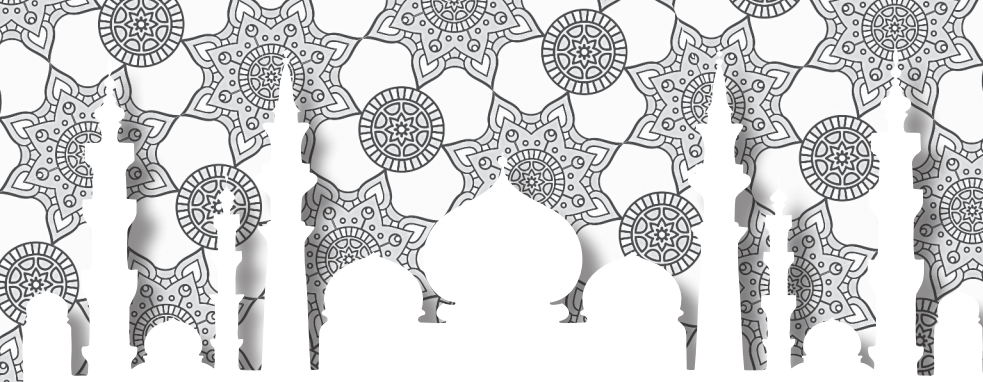
EDITURA HERALD
București

Cuprins

Prefața autorului	5
1. Originalitatea sufismului	7
2. Universalitatea sufismului	17
3. Cartea	29
4. Mesagerul	41
5. Inima	59
6. Doctrina	85
7. Metoda	103
8. Exclusivismul sufismului	131
9. Sufismul de-a lungul secolelor	143
Index de persoane, titluri de cărți (cu caractere cursive), locuri etc.	185
Index de cuvinte arabe	189

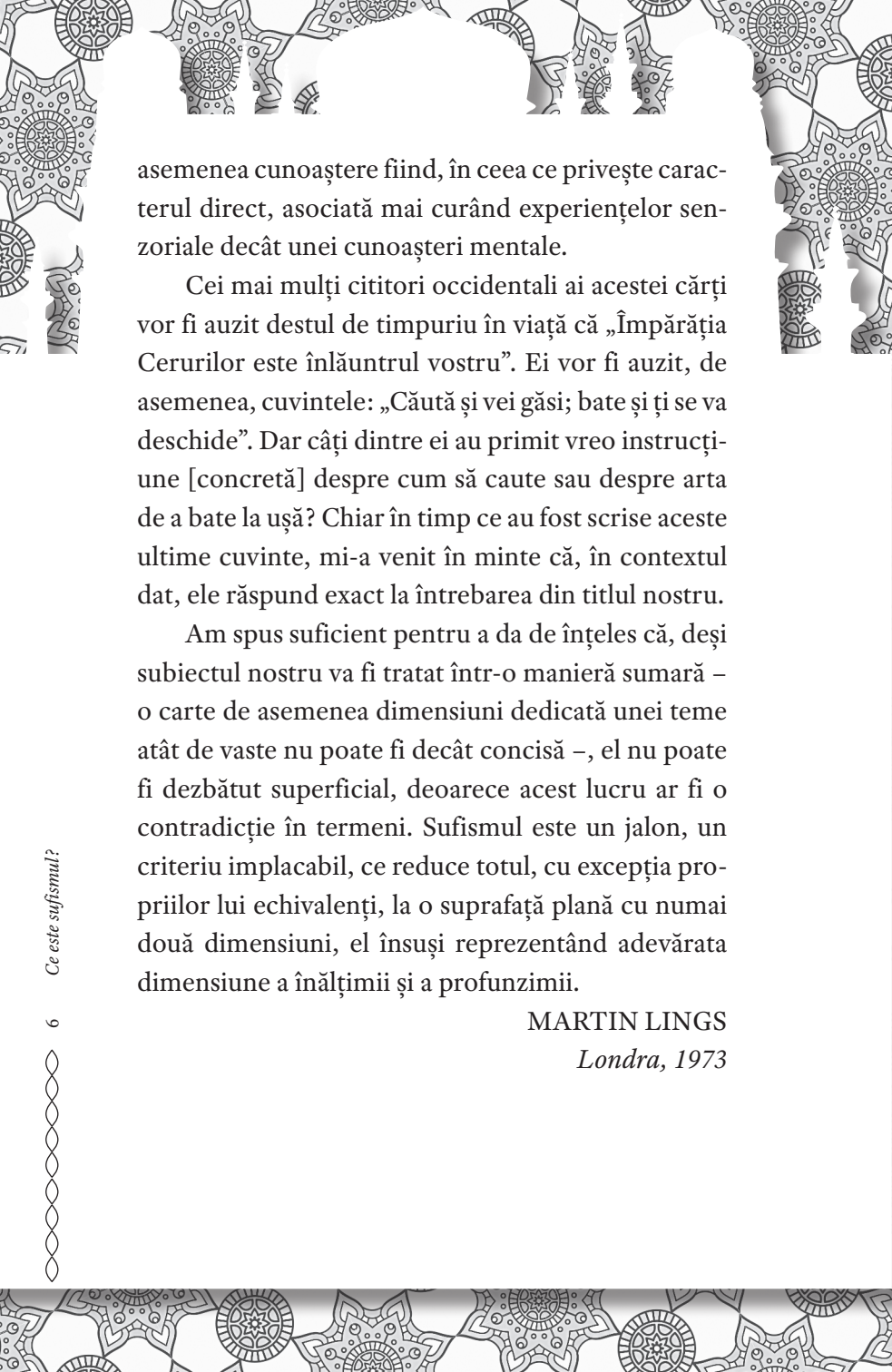

PREFAȚA AUTORULUI

Titlul cărții este o întrebare și, în lumea occidentală, acestei întrebări i s-au dat răspunsuri îndoielnice și suspecte în ultimii ani. În plus, întrucât interesul pentru sufism crește rapid, se simte tot mai acut nevoia unei cărți serioase cu caracter introductiv, „introdutiv” în sensul că înțelegerea ei nu necesită cunoștințe speciale, și „serioase”, în sensul că simplificarea nu se face în detrimentul adevărului.

Dar, chiar dacă înțelegerea unei astfel de cărți nu presupune cunoștințe specializate, ea suscită în mod necesar un interes profund și iscoditor în domeniul celor spirituale. Mai exact, ea presupune cel puțin o licărire a posibilității de percepție intuitivă directă – o licărire ce poate să devină o sămânță a aspirației. Sau ea înseamnă, cel puțin, ca sufletul să nu fie închis în fața acestei posibilități. Cu aproape 1 000 de ani în urmă, un mare sufit a definit sufismul ca fiind „gust”, deoarece ținta și scopul lui pot fi rezumate drept cunoașterea directă a adevărilor transcendente, o

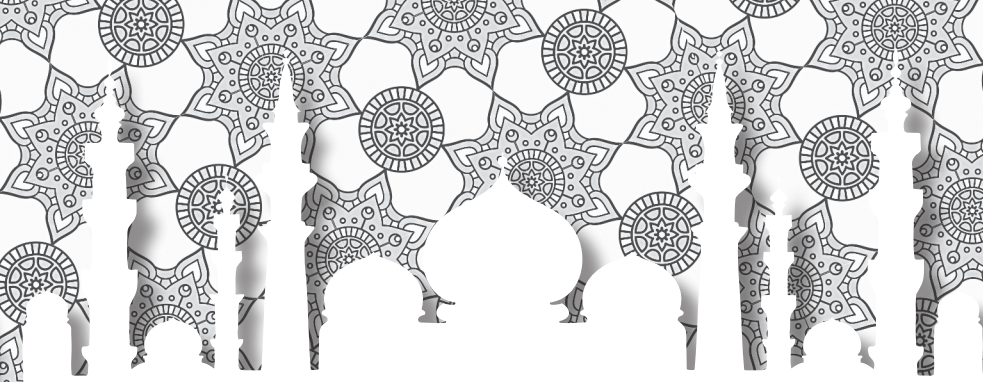
asemenea cunoaștere fiind, în ceea ce privește caracterul direct, asociată mai curând experiențelor senzoriale decât unei cunoașteri mentale.

Cei mai mulți cititori occidentali ai acestei cărți vor fi auzit destul de timpuriu în viață că „Împărăția Cerurilor este înlăuntrul vostru”. Ei vor fi auzit, de asemenea, cuvintele: „Căută și vei găsi; bate și ți se va deschide”. Dar câți dintre ei au primit vreo instrucțiuni [concretă] despre cum să caute sau despre arta de a bate la ușă? Chiar în timp ce au fost scrise aceste ultime cuvinte, mi-a venit în minte că, în contextul dat, ele răspund exact la întrebarea din titlul nostru.

Am spus suficient pentru a da de înțeles că, deși subiectul nostru va fi tratat într-o manieră sumară – o carte de asemenea dimensiuni dedicată unei teme atât de vaste nu poate fi decât concisă –, el nu poate fi dezbătut superficial, deoarece acest lucru ar fi o contradicție în termeni. Sufismul este un jalon, un criteriu implacabil, ce reduce totul, cu excepția propriilor lui echivalenți, la o suprafață plană cu numai două dimensiuni, el însuși reprezentând adevărata dimensiune a înălțimii și a profunzimii.

MARTIN LINGS

Londra, 1973

Capitolul 1 Originalitatea sufismului

Marele sufit andaluz, Muhyi 'd-Dīn Ibn 'Arabī, obișnuia să spună o rugăciune care începe așa: „Cufundă-mă, Doamne, în Oceanul Infinitei Tale Unități”¹, tratatele sufiților menționând acest „Ocean” în repetate rânduri ca pe o referință simbolică la Capătul către care se îndreaptă calea lor. Să începem, aşadar, prin a răspunde, bazându-ne pe acest simbol, la întrebarea „Ce este sufismul?": Din când în când, o Revelație „se revarsă” ca o imensă mare din Oceanul Infinitudinii spre țărmurile lumii noastre finite; iar sufismul este vocația, disciplina și știința de a plonja în refluxul uneia dintre aceste mări și de a fi purtat împreună cu acesta către Sursa sa Eternă și Infinită.

Sintagma „din când în când” este o simplificare ce trebuie explicată căci, deoarece nu există măsură comună între originea unei asemenea unde

¹ British Museum Ms. Or. 13453 (3).

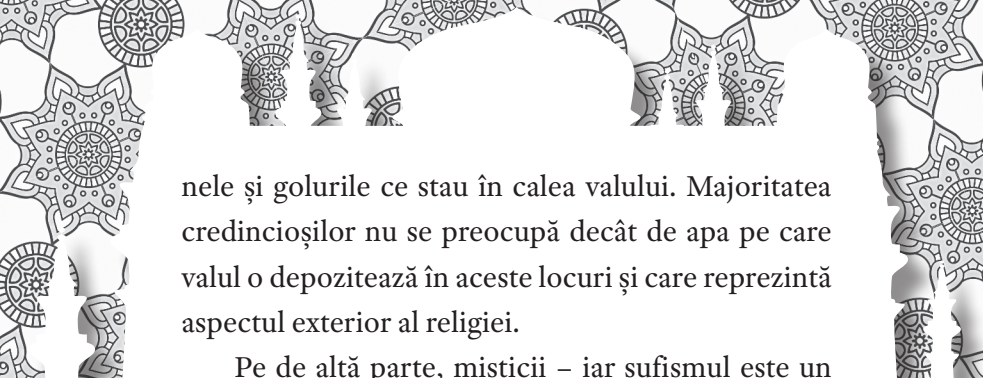

și destinația ei, temporalitatea ei este menită să participe, în mod tainic, la Eternitate, după cum finitudinea ei este menită să participe la Infinit. Fiind temporală, ea trebuie mai întâi să ajungă în această lume într-un anumit moment istoric; dar, într-un anumit sens, acel moment va evada din timp. *Mai bună decât o mie de luni*¹ – iată cum descrie Revelația Islamică noaptea propriei sale pogorâri. Trebuie să existe, de asemenea, un sfârșit care corespunde începutului, dar acel sfârșit va fi prea îndepărtat pentru a putea fi prevăzut de oameni. Așezările divine sunt făcute *pentru totdeauna*.² Un alt semn al prezentului etern va fi că el se află într-un permanent flux și reflux, în sensul că el are, în egală măsură, un flux și un reflux pentru fiecare individ care intră în aria sa de influență.

Există o singură apă, dar nu există două Revelații care să fie identice din punct de vedere exterior. Fiecare val are propriile lui caracteristici în funcție de destinația sa, adică de nevoile specifice timpului și locului către care se revarsă și cărora le răspunde prin voia providenței. Aceste nevoi, care includ tot felul de receptivități și aptitudini etnice, foarte diferite de la un popor la altul, pot fi asemuite cu caver-

¹ Coranul (XCVII: 3). [În toată această lucrare am folosit ediția: Coranul – trad. George Grigore, Editura Herald, București, 2018 (N. red.).]

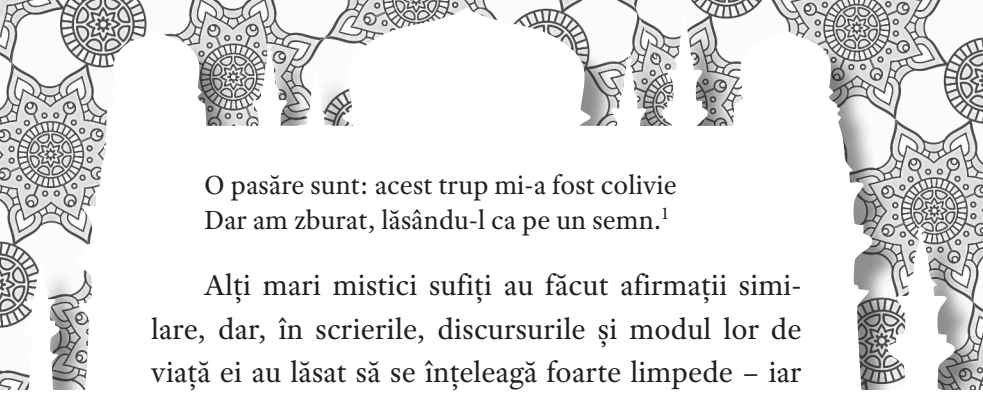
² *Op. cit.*, Ieșirea XII: 14.

nele și golurile ce stau în calea valului. Majoritatea credincioșilor nu se preocupă decât de apa pe care valul o depozitează în aceste locuri și care reprezintă aspectul exterior al religiei.

Pe de altă parte, misticii – iar sufismul este un tip de misticism – sunt, prin definiție, preocupați mai presus de toate de „tainele Împărăției Cerurilor”. Nu ar fi greșit să spunem deci, continuându-ne analogia, că misticul este acela care se preocupă infinit mai mult de momentul de reflux al mării decât de apa care este lăsată în urmă. Cu toate acestea, el are tot atâta nevoie de această apă ca și restul comunității – cu alte cuvinte, [el] are nevoie [și] de formele exterioare ale religiei sale, care-l privesc pe individ ca atare. Căci, dacă ne-am întreba ce anume din mistic curge odată cu refluxul, răspunsul ar fi că nici trupul și nici sufletul său.

Trupul nu poate fi luat de reflux până la Înviere, care este prima etapă a reabsorbției corpului – și, împreună cu el, a întregii stări materiale – în stările superioare ale ființei. Cât despre suflet, el trebuie să aștepte până la moartea trupului. Până atunci, deși este nemuritor, el este captiv în lumea supusă morții. La moartea lui Al-Ghazālī, un mare mistic sufit din secolul al XI-lea, a fost găsit la capul lui un poem pe care acesta l-a scris în fazele ultime ale bolii. Acest poem conține versurile:

O pasăre sunt: acest trup mi-a fost colivie
Dar am zburat, lăsându-l ca pe un semn.¹

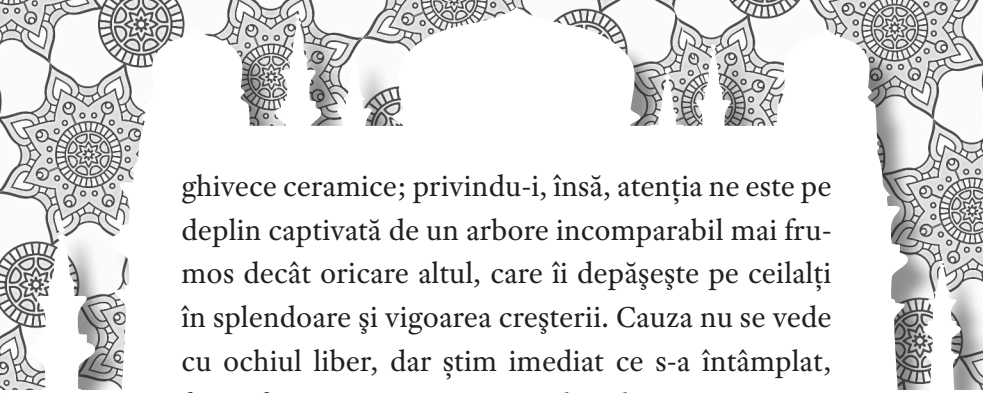
Alți mari mistici sufiți au făcut afirmații similare, dar, în scrierile, discursurile și modul lor de viață ei au lăsat să se înțeleagă foarte limpede – iar acest lucru este, pentru noi, măsura măreției lor – că, încă înainte de momentul morții, ceva din ei se retrăsese, în ciuda „coliviei”, ceva infinit mai important decât orice alt aspect nevoit să aștepte moartea pentru a-l elibera.

Ceea ce, odată cu realizarea spirituală, este atras înapoi către Sursă s-ar putea numi centrul conștiinței. Oceanul se află atât în interior, cât și în exterior, iar calea mysticilor constă într-o trezire gradată „în sens invers”, ca să spunem așa, în direcția originii propriiei ființe, o reamintire a Sinelui Suprem care transcende infinit eul uman și care nu este altceva decât Adâncul spre care se retrage valul.

Ca să folosim o imagine foarte diferită care ne va ajuta să o întregim pe prima, să asemuim această lume cu o grădină sau, mai precis, cu o pepinieră, căci nu s-a plantat nimic aici decât cu scopul ca, în cele din urmă, să fie transplantat altundeva. Partea centrală a grădinii este destinată unor arbori de un soi deosebit de nobil, deși relativ mici și crescând în

¹ British Museum Ms. Or. 7561, f. 86. Întregul poem este tradus în volumul *Al-Ghazālī the Mystic* de Margaret Smith, Luzac, 1944, pp. 36–7.

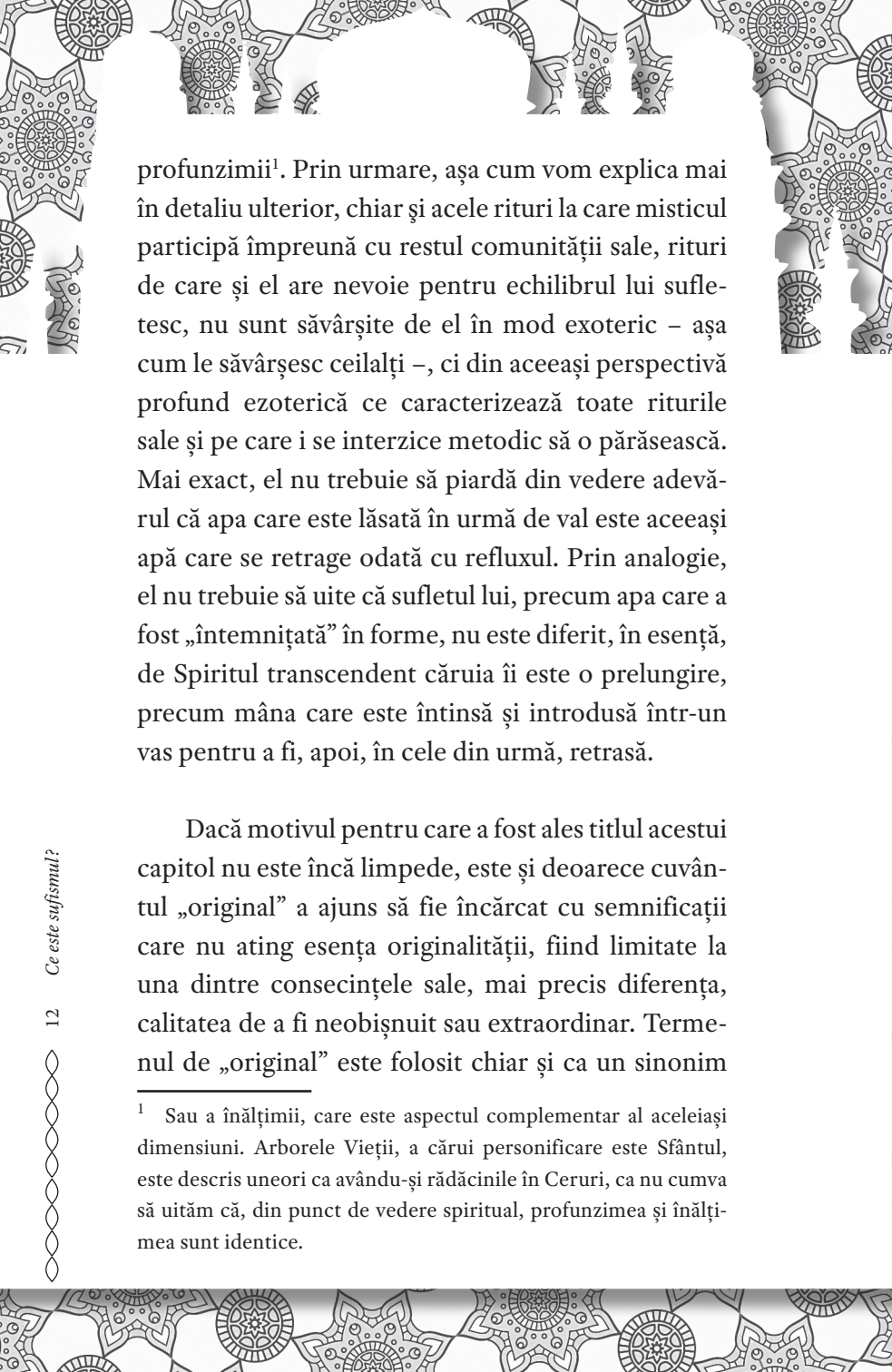

ghivece ceramice; privindu-i, însă, atenția ne este pe deplin captivată de un arbore incomparabil mai frumos decât oricare altul, care îi depășește pe ceilalți în splendoare și vigoarea creșterii. Cauza nu se vede cu ochiul liber, dar știm imediat ce s-a întâmplat, fără a fi nevoie să cercetăm; arborele a reușit cumva să prindă rădăcini adânci în pământ, rădăcini care pătrund prin fundul ghiveciului.

Arborii sunt suflete, iar acel arbore al arborilor este cel care, așa cum spun hindușii, a fost „eliberat în viață”, arborele care a realizat ceea ce misticii sufiți numesc „Stațiunea Supremă”. Sufismul este o cale și un mijloc de a trimite rădăcina prin „poarta cea strâmtă” din adâncul sufletului înspre tărâmului Spiritului pur și imposibil de întemnițat, care se deschide el însuși către Divinitate. Misticul sufit care a dobândit pe deplin maturitatea spirituală conștientizează deci că este, ca și ceilalți oameni, un prizonier în lumea formelor, dar, spre deosebire de ei, el este conștient și că este liber, având parte de o libertate care cântărește pentru el mult mai mult decât întemnițarea. S-ar putea spune deci că el are doi centri ai conștiinței, unul uman și altul Divin, și că el poate vorbi când dintr-unul, când din celălalt, ceea ce explică anumite contradicții care apar.

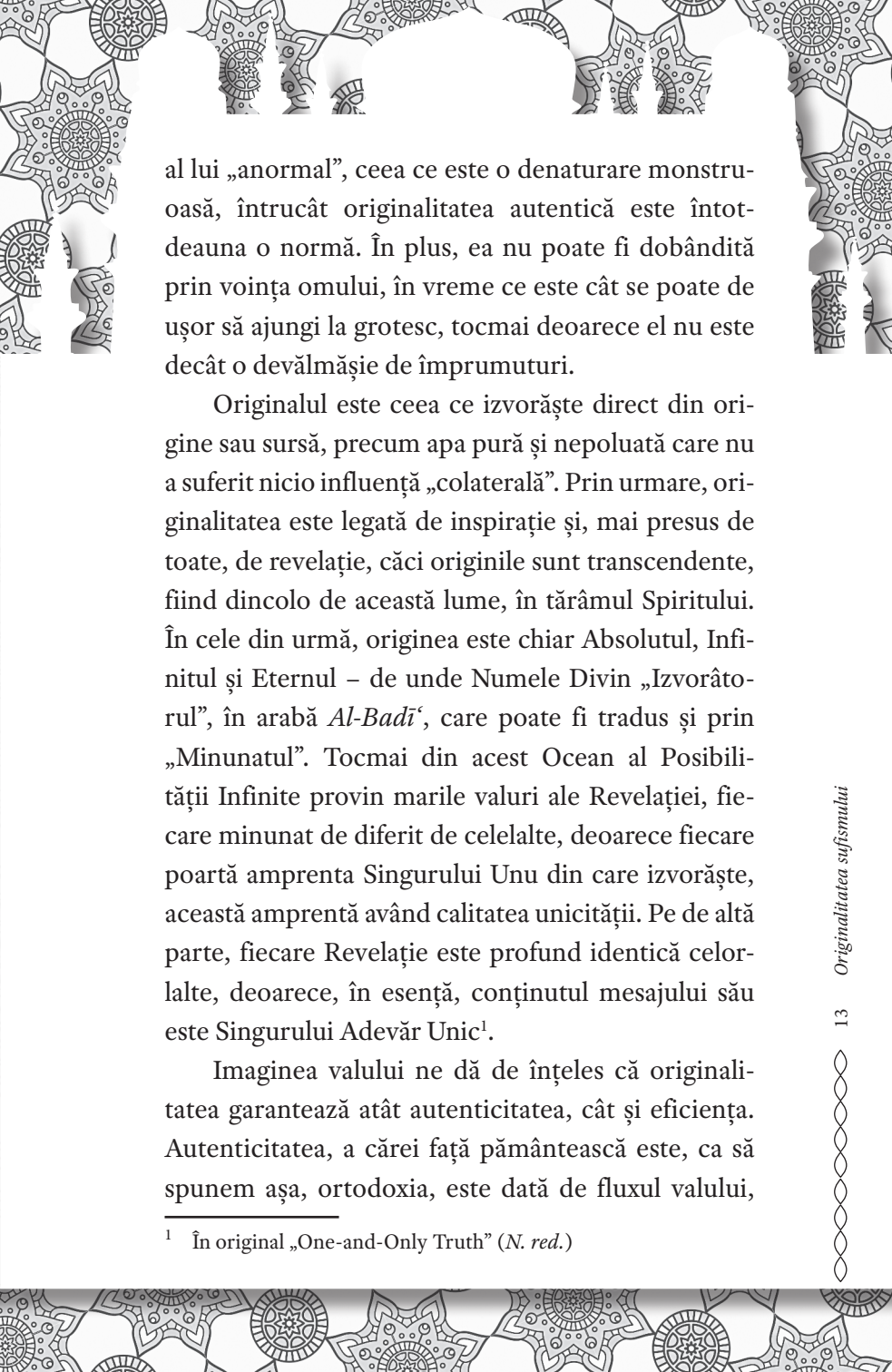
A urma calea mysticilor înseamnă a dobândi, ca să spunem așa, o dimensiune în plus, căci această cale nu reprezintă nimic altceva decât dimensiunea

profunzimii¹. Prin urmare, așa cum vom explica mai în detaliu ulterior, chiar și acele rituri la care misticul participă împreună cu restul comunității sale, rituri de care și el are nevoie pentru echilibrul lui sufletec, nu sunt săvârșite de el în mod exoteric – așa cum le săvârșesc ceilalți –, ci din aceeași perspectivă profund ezoterică ce caracterizează toate riturile sale și pe care i se interzice metodic să o părăsească. Mai exact, el nu trebuie să piardă din vedere adevărul că apa care este lăsată în urmă de val este aceeași apă care se retrage odată cu refluxul. Prin analogie, el nu trebuie să uite că sufletul lui, precum apa care a fost „întemnițată” în forme, nu este diferit, în esență, de Spiritul transcendent căruia îi este o prelungire, precum mâna care este întinsă și introdusă într-un vas pentru a fi, apoi, în cele din urmă, retrasă.

Dacă motivul pentru care a fost ales titlul acestui capitol nu este încă limpede, este și deoarece cuvântul „original” a ajuns să fie încărcat cu semnificații care nu ating esența originalității, fiind limitate la una dintre consecințele sale, mai precis diferența, calitatea de a fi neobișnuit sau extraordinar. Termenul de „original” este folosit chiar și ca un sinonim

¹ Sau a înălțimii, care este aspectul complementar al aceleiași dimensiuni. Arborele Vieții, a cărui personificare este Sfântul, este descris uneori ca avându-și rădăcinile în Ceruri, ca nu cumva să uităm că, din punct de vedere spiritual, profunzimea și înălțimea sunt identice.

al lui „anormal”, ceea ce este o denaturare monstruoasă, întrucât originalitatea autentică este întotdeauna o normă. În plus, ea nu poate fi dobândită prin voința omului, în vreme ce este cât se poate de ușor să ajungi la grotesc, tocmai deoarece el nu este decât o devălmășie de împrumuturi.

Originalul este ceea ce izvorăște direct din origine sau sursă, precum apa pură și nepoluată care nu a suferit nicio influență „colaterală”. Prin urmare, originalitatea este legată de inspirație și, mai presus de toate, de revelație, căci originile sunt transcendente, fiind dincolo de această lume, în tărâmul Spiritului. În cele din urmă, originea este chiar Absolutul, Infinitul și Eternul – de unde Numele Divin „Izvorătorul”, în arabă *Al-Badī‘*, care poate fi tradus și prin „Minunatul”. Tocmai din acest Ocean al Posibilității Infinite provin marile valuri ale Revelației, fiecare minunat de diferit de celelalte, deoarece fiecare poartă amprenta Singurului Unu din care izvorăște, această amprentă având calitatea unicității. Pe de altă parte, fiecare Revelație este profund identică celorlalte, deoarece, în esență, conținutul mesajului său este Singurului Adevăr Unic¹.

Imaginea valului ne dă de înțeles că originalitatea garantează atât autenticitatea, cât și eficiența. Autenticitatea, a cărei față pământească este, ca să spunem așa, ortodoxia, este dată de fluxul valului,

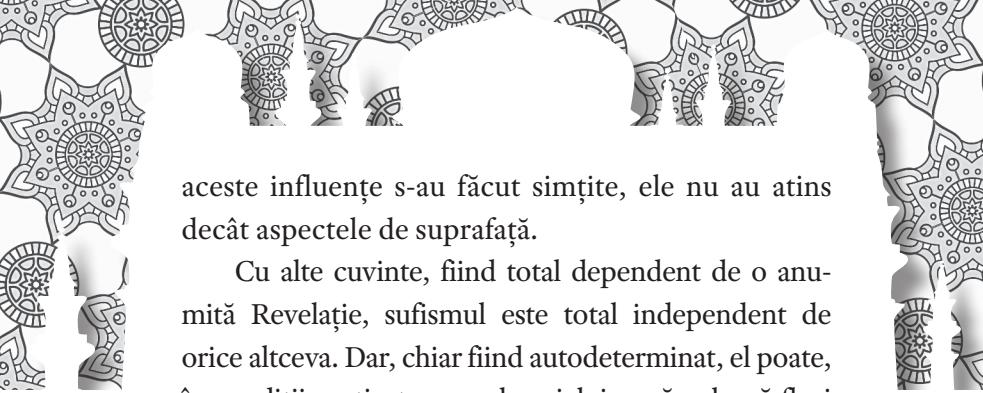
¹ În original „One-and-Only Truth” (*N. red.*)

mai precis, de proveniența directă a Revelației de la Originea sa Divină, în fiecare flux existând promisiunea unui reflux, de unde eficiența, Harul Adevărului, cu irezistibilă sa putere de atracție.

Sufismul nu este altceva decât misticism islamic, ceea ce înseamnă că el este curentul central și cel mai puternic al celui val care constituie Revelația Islamului. Din ceea ce tocmai s-a spus, va fi clar că această afirmație nu este în niciun fel o desconsiderare, așa cum par să creadă unii. Dimpotrivă, ea spune că sufismul este în același timp autentic și eficient.

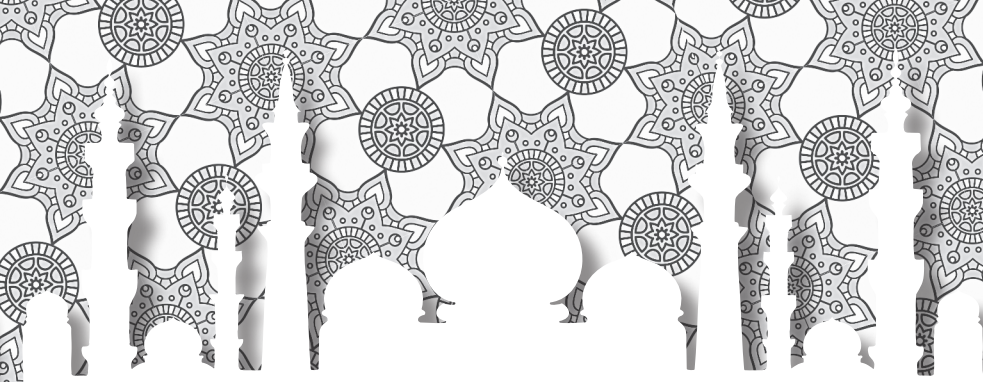
Cât despre miile de bărbați și femei din lumea occidentală modernă care, deși pretind a fi „sufiți”, susțin că sufismul este independent de orice religie anume și că el a existat dintotdeauna, ei îl reduc fără a-și da seama – dacă e să folosim aceeași analogie – la o rețea de canale artificiale aflate departe de țărâm. Ei nu observă că, văduvind-l de propria specificitate, îi răpesc, de asemenea, întregul dinamism. Nu mai este nevoie să spunem că acele canale există. De exemplu, încă de la apariția islamului pe subcontinentul indian, au existat schimburi intelectuale între misticii sufiți și brahmani; iar în cele din urmă sufismul a ajuns să adopte anumiți termeni din neoplatonism. Dar temeliile sufismului au fost puse, și cursul lui ulterior a fost fixat irevocabil cu mult înainte de a fi fost cu puțință ca influențe mistice externe și paralele să fi introdus elemente nonislamice, iar când

aceste influențe s-au făcut simțite, ele nu au atins decât aspectele de suprafață.

Cu alte cuvinte, fiind total dependent de o anumită Revelație, sufismul este total independent de orice altceva. Dar, chiar fiind autodeterminat, el poate, în condiții spațio-temporale prielnice, să culegă flori din grădinile altora. Profetul Islamului a spus: „Căutați cunoașterea, chiar dacă ea ar fi în China”.

Capitolul 2 Universalitatea sufismului

Cei care insistă că sufismul este „liber de cătușele religiei”¹ o fac în parte, deoarece își imaginează că universalitatea lui este în joc. Oricât de înțelegători am fi însă, văzând cât de mult îi preocupă acest aspect indubitabil al sufismului, nu trebuie să uităm că particularul este perfect compatibil cu universalul, iar pentru a ne da seama imediat de acest adevăr nu avem decât să ne gândim la arta sacră, care întruchipează într-o manieră de neîntrecut atât particularul, cât și universalul.² Pentru a lua un exemplu care nu este deloc străin de tema noastră, arta islamică este imediat recognoscibilă ca atare, în virtutea caracterului ei deosebit față de orice alt tip de artă sacră: „Nimeni nu va nega unitatea artei islamice, nici în timp, nici în spațiu; ea

¹ Așa și este într-un anumit sens, dar nu în sensul la care se referă ei.

² Asta reiese foarte clar din volumul lui Titus Burckhardt *Sacred Art in East and West: its Principles and Methods*, Perennial Books, Londra, 1967, la fel ca și relația strânsă dintre arta sacră și misticism.

este mult prea evidentă. Fie că admirăm moscheea din Cordoba sau marea *madrasah* din Samarkand, fie că este vorba despre mormântul unui sfânt din Maghreb sau al unuia din Turkestanul chinezesc, este ca și cum una și aceeași lumină ar străluci în toate aceste opere de artă”¹. În același timp, universalitatea marilor monumente ale islamului este atât de vădită, că, în fața oricăruia dintre ele, avem impresia că suntem în centrul lumii.²

Departate de a fi o digresiune, problema artei sacre ne aduce înapoi la tema noastră centrală, căci – cu condiția de a avea și alte răspunsuri disponibile – un posibil răspuns la întrebarea „Ce este sufismul?” ar fi să arătăm pur și simplu spre Taj Mahal sau spre altă capodoperă a arhitecturii islamice. Orice sufit potențial va fi capabil să înțeleagă acest răspuns, căci scopul și țelul sufismului sunt sfințenia și toată arta sacră, în sensul autentic și deplin al termenului, sunt o cristalizare a sfințeniei, așa cum un sfânt este o

¹ Titus Burckhardt, „Perennial Values in Islamic Art” în *Studies in Comparative Religion*, vara, 1967.

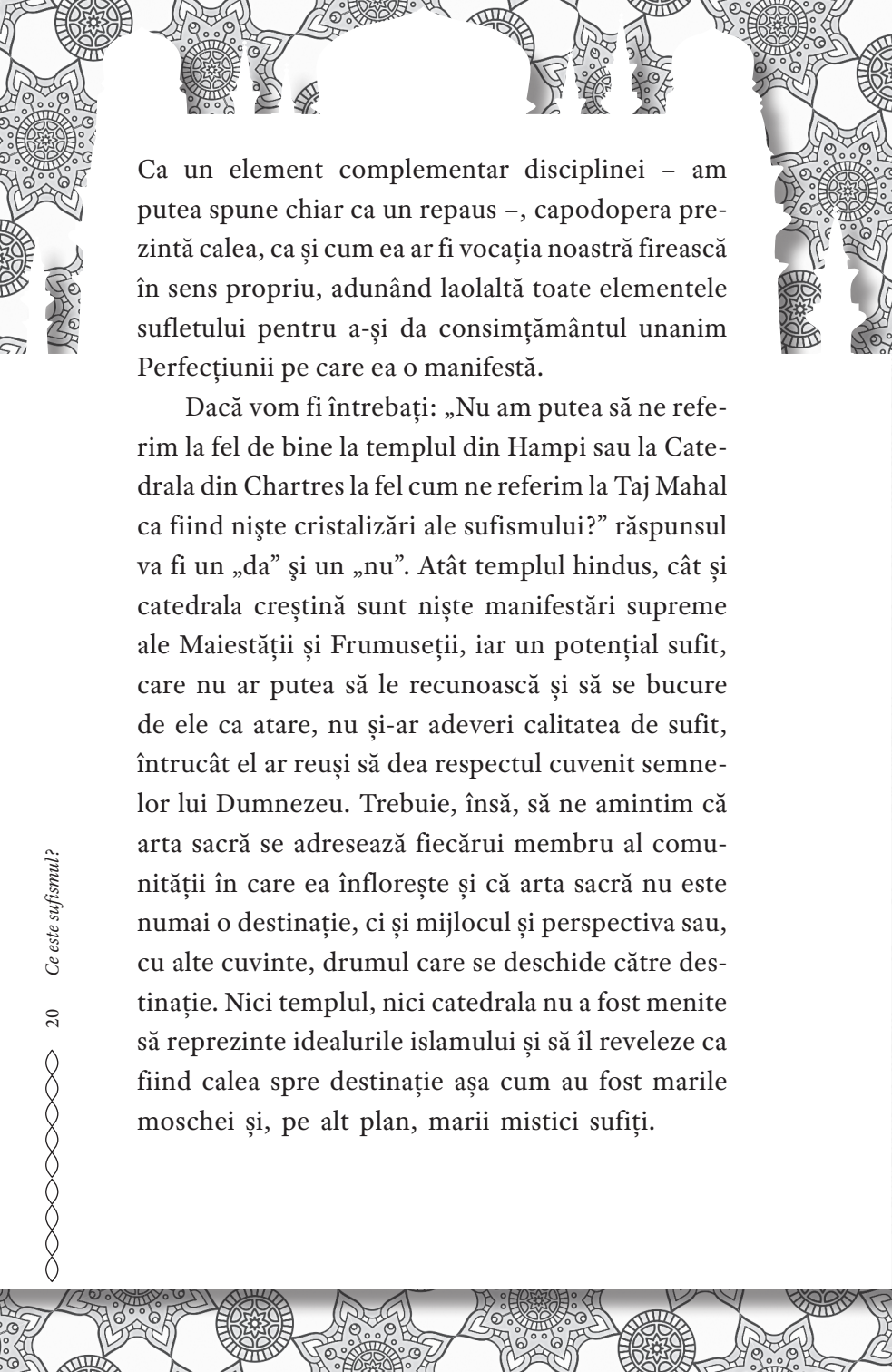
² Această idee a fost împrumutată de la Frithjof Schuon, care demonstrează într-o manieră magistrală diferența existentă între arta sacră și arta care este religioasă, fără a fi sacră. De asemenea, mi-am îngăduit libertatea de a o scoate din cadrul creștin. În original, fragmentul este așa: „Când stăm în fața unei catedrale romanice sau gotice, simțim că suntem în centrul lumii; când stăm în fața unei biserici construite în stil renascentist, baroc sau rococo, conștientizăm doar faptul că suntem în Europa”. (*The Transcendent Unity of Religions*, p. 84).

înrupare a unui monument sacru, amândouă fiind manifestări ale Perfecțiunii Divine.

Potrivit învățăturii islamice, Perfecțiunea este o sinteză a două calități: Majestatea și Frumusețea, iar sufismul – așa cum mulți sufiți au dovedit-o – este o înveșmântare cu aceste calități Divine, ceea ce înseamnă o despuiere a sufletului de limitările omului căzut, de obiceiurile și prejudecățile care au devenit [pentru el] o „a doua natură” și o investire a lui cu caracteristicile naturii primordiale a omului, creat după chipul lui Dumnezeu. Așa se face că ritualul de inițiere în anumite confrerii sufite ia forma concretă a unei investiții: o mantie (*khirqah*) este pusă de șeic pe umerii inițiatului.

Novicele adoptă felul de viață al maestrului, căci o parte a metodei specifice tuturor tradițiilor mistice – și mai ales a misticismului islamic – este de a anticipa finalul; maestrul continuă modul de viață pe care l-a adoptat ca novice. Diferența dintre cei doi este că, în cazul maestrului, calea – adică sufismul – a devenit întru totul spontană, căci sfințenia a triumfat asupra celei de-a „doua naturi”. În cazul novicelui, calea este, la început, mai ales o disciplină. Însă arta sacră este ca un Har Divin care poate să facă ușor ceea ce este dificil. Funcțiunea ei – iar aceasta este funcțiunea supremă a artei – este de a precipita în suflet victoria sfințeniei, sfințenie a cărei imagine este capodopera în chestiune.

Ca un element complementar disciplinei – am putea spune chiar ca un repaus –, capodopera prezintă calea, ca și cum ea ar fi vocația noastră firească în sens propriu, adunând laolaltă toate elementele sufletului pentru a-și da consimțământul unanim Perfecțiunii pe care ea o manifestă.

Dacă vom fi întrebați: „Nu am putea să ne referim la fel de bine la templul din Hampi sau la Catedrala din Chartres la fel cum ne referim la Taj Mahal ca fiind niște cristalizări ale sufismului?” răspunsul va fi un „da” și un „nu”. Atât templul hindus, cât și catedrala creștină sunt niște manifestări supreme ale Maiestății și Frumuseții, iar un potențial sufit, care nu ar putea să le recunoască și să se bucure de ele ca atare, nu și-ar adevăra calitatea de sufit, întrucât el ar reuși să dea respectul cuvenit semnelor lui Dumnezeu. Trebuie, însă, să ne amintim că arta sacră se adresează fiecărui membru al comunității în care ea înflorește și că arta sacră nu este numai o destinație, ci și mijlocul și perspectiva sau, cu alte cuvinte, drumul care se deschide către destinație. Nici templul, nici catedrala nu a fost menite să reprezinte idealurile islamului și să îl reveleze ca fiind calea spre destinație așa cum au fost marile moschei și, pe alt plan, marii mistici sufiți.